

Délvidéki capricciók

Apai nagyszüleivel és azok felmenőivel ritkán dicsekszik az ember, de a tény tény marad: valamikor az 1920-as esztendő első felében a Tiszaparti Magyarkanizsán egy fiatal házaspár, Mucsi Anna és Domonkos Mátyás úgy dönt – gyermekáldás elé nézvén –: szülessen az utód magyar világba, ki tudja, mit hoz a jövő. Hosszú hónapok óta beszélnek, hogy Szeged alatt lesz az új határ – lassan másfél éve, hogy a szerbek megszállva tartják a várost és vidékét. Elszekereznek hát északra vagy húsz-huszonkét kilométert, és Magyarország védőasszonyának napján, augusztus 15-én Juhász Gyula városában megszületik a kisfiú, aki – talán a legelső magyar király közelgő napjának tiszteletére – a keresztségben az István nevet kapja.

Apai őseim földjén, Kosztolányi boros, bús, lomha Bácskájában tizenöt éves korom óta sokszor megfordultam, a mostani két hét azonban sok szempontból összegző, de mindenképpen rendkívüli jellegű. A magyarországi, minden valószínűség szerint korszakos jelentőségű áprilisi választás után és a közép-európai – no meg a kontinentális – helyzet fordulópontja(i) felé közeledvén egészen különleges fénytörésben áll előttünk a száz év alatt felére fogyatkozott délvidéki magyarság nem egy és nem két sorskérdésének szívbemarkoló részlete, mai vetülete, aktuális tükröződése – most, a 21. század második évtizedének végén, midőn körülöttünk dühöng a déli szél és jó Budavár magas tornyán az ércakas csikorog élesen.

***

A capriccio tudvalevően szeszélyes, kötetlen, csapongó formában elkészült alkotást jelent – olyasféle művet, amely nevével fölöttébb stílusos összhangban egyesíti az olaszos könnyedséget és a mediterrán báj, alighanem felölelve az eredetileg zenére vonatkozó jelentéstartalom

áradó, parttalan szabadságát is. Ez a fel- és nekiszabadultan áramló-hömpölygő benyomáshalmaz kapott el a folyamatosan itt töltött napok alatt, kavargó emlékképek – gyakran máig vetülő, hosszan sötétlő árnyékok révén. Megidézve huszonöt-harminc éves, már akár történelmi is nevezhető történéseket – véres aktualitású következményeikkel és meghatározó jellegű hatásaikkal együtt. Utóbbiak, tetszik vagy sem, alapjaiban eredményezik a jelenlegi, nem túl szívderítő nemzetrészes-számbavételi végelszámolást.

***

Az Úr 1991-es, '92-es, '93-as, '94-es esztendeje. A századvégi apokalipszis elképesztő tájképekkel üzen az Alföld déli része, ezen belül a Duna–Tisza közének közel fél évszázada ismét „jugó” hányada felé. Néptelen, poros, lerobbant utak: végtelennek tűnő negyedórákig egyetlen autó sem zúg el semerre, semelyik irányba sem a keskeny, repedezett, a bizonytalan távolba vesző aszfaltcsíkokon. Teljesen elhagyatottnak tűnő települések: a szokatlanul széles, kétoldalt többméteres „marhacsapásokkal” teli, jellegzetes bácskai falvak egykoron takaros-gazdag házai között csak egy-két aggódó-ijedt tekintetű öregember és öregasszony ténfereg. Sűrűn előbukkanó ellenőrző pontok – „milicija, milicija”-feliratok sorra-rendre, rendőrautókon, bódékon, utakadályokon. Ideges és feszült és szorongó és fenyegető vibrálás a nekihevílt levegőben, egyszerre és egyfolytában. Mindenfelé.

Ebben a háborúba ájult déli világban a reménységet négy magyar betű jelenti. Bátor és tette kész emberek, segítség, összetartani igyekvő erő, nyugodt okosság – egyre többen érzik Gombostól Temerinig, Horgostól Óbecséig, hogy ezek a fogalmak rejtőznek a rövidítés – VMDK – mögött. Legújabb kori felmentő sereg harcosaiként akár.

Az 1989 legvégén létrejött és 1990 márciusában a nyugat-bácskai, színmagyar Doroszlón már első kongresszusát tartó Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége a délvidéki magyar rendszerváltás legszebb, leghatékonyabb és legtöbb reménységre jogosító terméke. Bárán, olykor hősiezen küzd a kényszerbehívások ellen, az ágyútölteléknek oszmán-török korabeli módszerekkel összefogdosott magyar fiúkért, tiltakozik, tárgyal, üzen, szervez, ahogyan és amit kell – alighanem komoly történelmi szerepe – és dicsősége – van abban, hogy az 1945 után ismét Jugoszláviához csatolt nemzetrészt és az 1945 utáni első európai háború kettőse nem több ezer magyar áldozattömeggel szerepel a majdani annalesekben.

A VMDK végzete a Horn-éra kezdetén, 1994 tavaszán a szép remények végének kezdetét jelenti: a többfelé – négy-, öt-, olykor hatfelé szabadlódott tömörülés, noha kísértete máig makacsul vissza-visszajár a mindinkább halványuló autonómia- és oktatáspolitikai-tárgykörben előelőkerülő purparlék során, vélhetően úgy idéződik már meg, mint idősödő szerelmesnek a gimnáziumi idill tárgya – oly szép volt ugyan, de tovatűnt, már csak emlék, felködlő, visszarévedni kínálózó. A 2002-ben létrejött Magyar Nemzeti Tanács hivatalosan ugyan „a vajdasági magyarság országos kisebbségi önkormányzati szerve”, amely a nyelvhasználat, az oktatás, a tájékoztatás és a kultúra kérdéseiben képviseli a magyar nemzeti közösséget, részt vesz a döntéshozatali eljárásokban, egyes kérdésekben (például a magyarok által is jelentős számban lakott települések hivatalos magyar elnevezése) döntéshozatali jogkörrel rendelkezik, intézményeket is alapíthat – a valóságban azonban alig valamivel több, mint a kirakatba takarosán kitett, ügyesen berendezett sóhivatal, hatékonysága, átütőereje, a hatalomra gyakorolt befolyása – és legfőképpen: a magyarság általi támogatottsága – meg sem közelíti az Ágoston András–Hódi Sándor–Vékás János-trió vezette VMDK-ét. Igen jellemző – tematikájában, a megvitatás hogyanjában-mikéntjében és (főleg!) a végeredményt tekintve egyaránt – a legutóbbi, még ottlétem alatt is „burjánzó” ügy, amely a belgrádi kormány azon javaslata körül forgott, amely hivatalos ünneppé kívánta tenni november 25-ét. Ez az a nap – 1918. novem-

ber 25-e –, amikor a szerbek Újvidéken megtartott Nagy Nemzetgyűlése úgy döntött, hogy az 1848–49-es emlékek nosztalgiai alapján általuk (és akkor még csak általuk!) Vajdaságnak nevezett dél-magyarországi régió csatlakozik a létrehozandó Jugoszláviához, amelyet ekkor még Szerb–Horvát–Szlovén Királyságnak neveznek majd. (Vagyis a szituáció gyanúsán emlékeztet a románság december 1-jei „nagy egyesülésének”, Erdély elszakítását egy rögtönzött népgyűlésfélén önkényesen kimondott elhatározásához. Ezenkívül a tartományi kormány május 15-ét is kiemelt napnak minősíti – 1848-ban ezen a napon a karlócai szerb nemzeti gyűlés kimondta a Szerb Vajdaság megalakítását, és harcot hirdetett a magyar államhatalom ellen – a napot többben az 1848–49-es magyar–szerb háború kezdetének tartják.) A november 25-ét Vajdaság napjává, hivatalos ünnepévé nyilvánító képviselőházi szavazás előtt a dolgot természetesen megvitatta a Magyar Nemzeti Tanács. Több mint tanulságos részletekkel és végkifejlettel. Egyedül Tari István költő, a történelmi VMDK maradványának, a ma is VMDK-nak nevezett törpetömörülésnek a listájáról mandátumot nyert tanácsstag nyújtott be sürgősségi indítványt az ügyben, kijelentve: november 25-e a délvidéki magyarság megalázásának és semmibe vételének napja volt, s egyik legnagyobb nemzeti tragédiánkat megünnepelni nemzeti önérzetünket és méltóságunkat súlyosan sértő, elfogadhatatlan javaslat. Hajnal Jenő MNT-elnök azzal indokolta Tari indítványának elutasítását, hogy elfogadása esetén a délvidéki magyarok meghiúsíthatnák a magyar ünnepek, március 15., augusztus 20. és október 23. tartományi szintű megünnepelésének lehetőségét... Hogyan is írt A magyar apokalipszisben Csoóri Sándor a hóhérkirály Ferenc Józsefet pár évtized múltán konyhai arcképeken dicsőítő („a mi jó királyunk”) jelenségről? „Ilyen háromszázhatvan fokalaktörést csak egy tudat nélküli néppel lehet elkövetni!”

***

Persze: az értelmiség. A szellemi elit. A választott, a hivatott vezetők, a nemzetrészt krémje. A déli problematika ősi: a titóizmus komformista-magyartalanító hatásaitól csak néhány kivétellel

tud immunis maradni az itteni értelmiség, amely a jelenlegi, „posztjugoszláv” időszakban is a régi „jugó” beidegződések szerint él, vélekedik és viselkedik – szemléletében, politikai alapállásaiban, öntudatában, kényszerűnek mondott, sokszor nagyon is önkéntes megalkuvásaiban és időnként elképesztő-megdöbbenő korlátozottságában. Ha pedig a magyarsághoz, az anyaországhoz való kötődést és ezzel párhuzamosan a tudatosan vállalt, bátor és felelősségteljes nemzeti identitás érvényesítésének a mértékét valamiféle fokozatokban mérnénk: sajna, egészen biztos, hogy a legriasztóbban alacsony – legalacsonyabb – értékeket errefelé lehetne fellelni... (Többedmagammal tanúsíthatom: néhány meghatóan üdítő kivételtől eltekintve a kilencvenes években a magyarországi médiában a „Jugóból” átjöttek ilyen ügyekben különösen lesújtó bizonyítványt állítottak ki magukról...)

Beszélgetek a délvidéki magyarság legjobbjaival – hála a Fennvalónak, azért vannak egy páran: Dudás Károly, Tari István, Hódi Sándor, a kétszeresen börtönviselt Vicei Károly, Bata János, az immáron 26 esztendeje kiváló Aracs főszerkesztője és még néhányan – egytől egyig nem éppen túláradóan optimista, de némi óvatos derűlátástól sem mentes véleményeket fogalmaznak meg. Vicei Károly életem teszi 2000-ben keletkezett, Valamelyik párt alakuló ülésén című írásának vonatkozó részletét: „Leendő új vezetőink sajnos már nem számíthatnak arra, hogy megválasztásuk után egy csapásra, automatikusan a szervezeten kívüli fajtestvérek áhítatos tisztelete fogja övezni őket; a pártzaggató hatalmi harcok saját sorsa iránt érzéketlenné tették az egyének tömelegét, amely jószerevével tudomást sem vesz az érdekvédő mozgalomról és vezetőiről. [...] A kissé beteg, de lábadozó nemzet még betegesebb nemzetrésze vagyunk; nagy szükségünk van jó orvosokra.” Hódi Sándor, akit annak idején bravúrosan aljas rágalmakkal szorítottak ki a VMDK vezetéséből (ez volt a szervezet „kinyírásának” nyitánya), „a körítés” jellemzéseiként így fogalmaz: „...sebzett, sokszor egyébként jó adottságú emberek, akik nem alkalmasak a harcra, kisebbségben különösen nem.” Dudás Károly szerint pedig „mi voltunk azok, akik semmi mást nem szorgalmaztunk, csak a VMDK megújulását. Azután lépett az Ágoston–Vékás-duó...

Jelképes volt talán, hogy 1994. március 15-én Bácskossuthfalván az ünnepségen én vittem a zászlót – Hódi Sándor mellett... és még ott, körülötte tömörültünk jó páran. A mi felelősségünk ott van, hogy ennek az egész szétveretésnek ellen kellett volna állni. Át kellett volna látni a szitán. Ma már azt mondom: voltak, akik nem tudtak, és voltak, akik nem akartak átlátni a szitán. Más kérdés, hogy mi naivak voltunk, mikor azt mondtuk, hogy meg kell újítani a szervezetet – de egyúttal meg is próbáltuk egyben tartani ezt a harcokban addigra már ugyancsak kipróbált magyar közösséget... Ez nem sikerülhetett, ma már világos. A VMDK meghatározó jelentőségűnek mondható: egységes volt, és olyan harcokat vívott meg, amiben MI voltunk ott és nem a későbbi vitézkedők, vagy akár a ma oly hangos vezetők... Mégis minket zártak ki, minket martak el, bennünket mondtak el mindenféle renegátnak, és így tovább... ismerős történet az anyaországból is... Ceterum censeo: én sohasem fogok megbocsátani azoknak, akik szétverték, és akik segítettek szétverni a VMDK-t...”

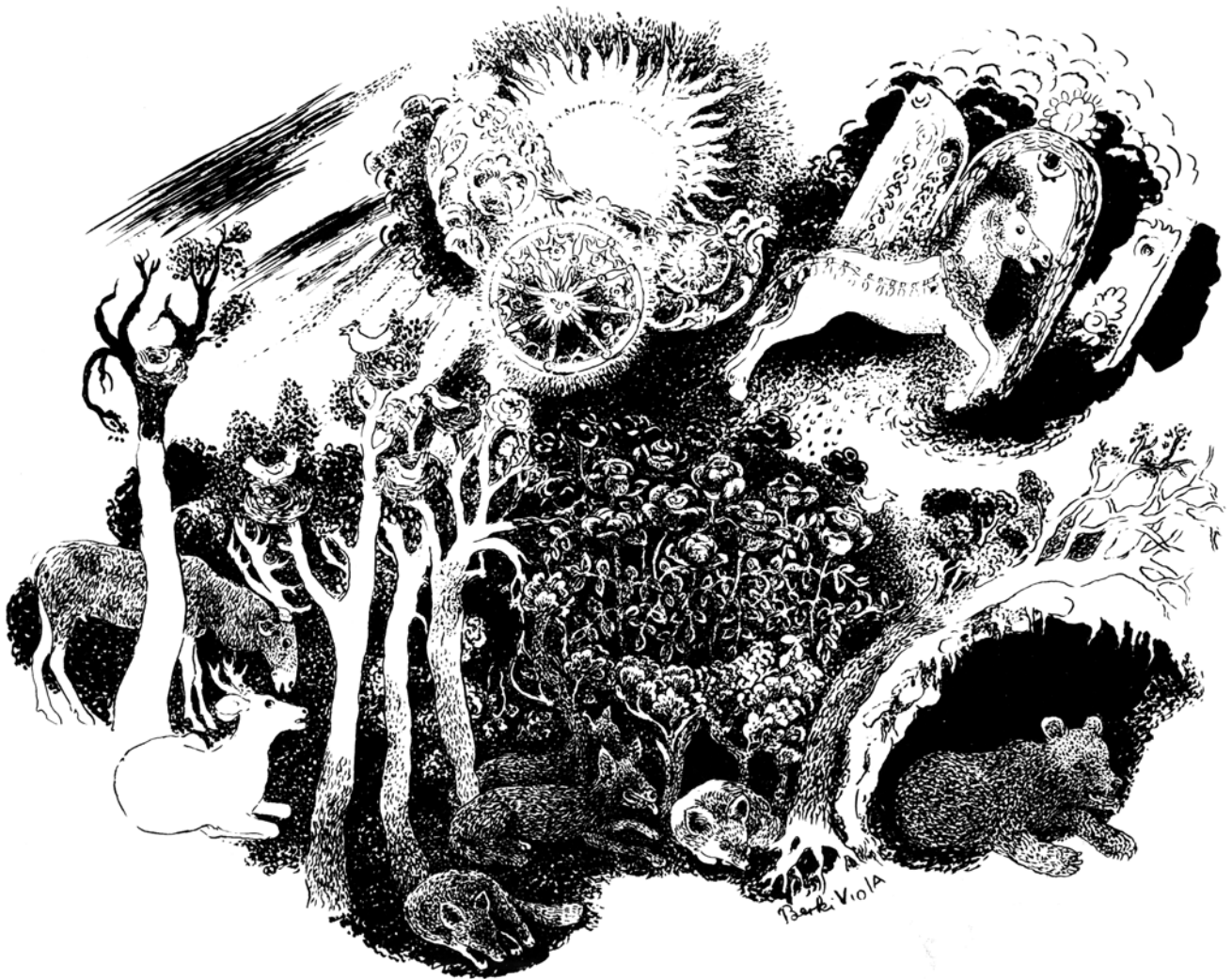
***

Itt, a Délvidéken, apai őseim földjén, úgy tűnik, mindig ragyog a nap, tomboló forróság dühög állandóan, s miként Kosztolányi írta: „Egy távol torony ferde lángolásba. / Méreggel mart fehér, virágos orcák. / Lánggal rikító selymek, rác mennyország.” Nem kérdezem, mi van a mi mennyországunkkal, hol, merrefelé található vajon, s azt sem, hogy ugyan van-e még népcsoport Európában, amellyel olyasmi történt volna, mint az 1944-ben megtizedelt, 1991-től hazájából elűzött déli magyarokkal: Trianon után, a húszas évek elején még majdnem hajszálpontosan anynyian – közel félmillióan – vannak, mint a koszo-vói albánok. Hetven-nyolcvan év leforgása alatt az albánok megnégyszereztek önmagukat, száz év múltán közel kétmillió a számuk – a délvidéki magyarság lélekszáma a legderülátóbb becslések szerint sem éri el a 230 ezret – tehát jócskán megfeleződött... „Ha egy népet megfosztanak autentikus szellemi életétől, az nemcsak a nemzet tudat zavarához vezet, hanem magával vonja a nemzet tudat fenomenológiai kiüresedését is. A nemzeti hovatartozás fogalma üres, tartalmatlan

kategóriává válik [...]. A délvidéki magyarok közül sokan eljutottak eddig a pontig. Hol ennek, hol annak vallják magukat, attól függően, milyen a széljárás, és milyen kabát van rajtuk. Mások még kötődnének magyarságukhoz, de úgy vannak vele, mint a divatjamúlt felöltőjükkal: szégyenlősen viselik, amíg alkalomhoz illőbb ruhadarabra nem cserélik” – mondja Hódi Sándor, aki nagyszerű pszichológus és a magyar néplélek ragyogó ismerője. És hozzáfűzi: „A megváltozott

történelmi körülmények új helyzetet teremtettek. Annyiban legalábbis, hogy hozzáfoghatunk a lát-lelet elkészítéséhez. A szellemi-tudati felépüléshez azonban sok időre van szükség.”

A Tisza, amely talán még igazóbban gyönyörű erre felé, mint szülővárosomban, itt, a magyarkanizsai parton most mindenesetre nagy földim, Juhász Gyula szavaival üzen: „Érzem, hogy az öreg Tisza felett / Az örök élet csillaga remeg.”

Az este